

Стасюк О. С.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Пісоцька Д. В.,

студентка
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СЛОВОТВІРНІ ФЕМІНІТИВИ В СУЧАСНІЙ ШВЕДСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті наведено результати квантитативного дослідження словотвірної фемінізації в сучасній шведській мові. З корпусу шведської мови, розробленого Гетеборзьким університетом із дописів шведськомовних користувачів у «Твіттер» за 2017 рік, вилучено найчастотніші фемінітиви, зокрема утворені за допомогою словоскладання та суфіксальної деривації. На основі аналізу підкорпусу фемінітивів обсягом 371 одиницю встановлено, що найчастотнішими елементами номінативної підсистеми шведської мови на позначення осіб жіночої статі є гетеронімічні позначення жінки, такі як *kvinnna, tjej, flicka, dam, tant*; родинних відносин, такі як *mamma, dotter, fru, syster, mor*; а також найпоширеніші жіночі імена. Крім фемінітивів, успадкованих із давньоскандинавської мови та запозичених з інших мов, у шведській мові відбувається постійний процес творення нових позначень осіб жіночої статі за допомогою словоскладання та суфіксальної деривації. При цьому словоскладання переважає суфіксальну деривацію як за показником кількості фемінітивів, що вживаються, так і за сукупною частотою їхнього вживання. Під час словоскладання найпоширеніші фемінітиви вживаються як перша або друга частина складного слова, творячи у такий спосіб нові позначення осіб жіночої статі. Найуживанішими є компоненти складного слова «-kvinnna», «-tjej», «-flicka» та «-mog». Специфічними для дописів у «Твіттер» є фемінітиви-нікнейми, утворені поєднанням жіночого імені та прізвища, такі як *RebeccaWUvell, lovisabarkman, annielooft*. Такі нікнейми можуть тлумачитися як фемінітиви, утворені шляхом словоскладання. Суфіксальна деривація є менш продуктивними порівняно зі словоскладанням. При цьому продуктивними є суфікси «-(er)ska», «-inna», та «-essa». Натомість майже не виявлено фемінітивів із суфіксами «-tris» та «-ös». На відміну від української мови, у якій нині спостерігається перехід до вживання відмаскулітних фемінітивів із найрізноманітнішими назвами професій, у шведській мові вживання фемінітивів для позначення професій чи видів діяльності є обмеженим. Водночас широкі можливості словоскладання сприяють постійному творенню оказіональних позначень осіб жіночої статі.

Ключові слова: словоскладання, словотвірний фемінітив, суфіксальна деривація, фемінітив.

Постановка проблеми. Фемінітивна підсистема є складовою частиною мовної системи, яка останнім часом переживає бурхливий розвиток у багатьох сучасних мовах. Це спричинено прагненням до вживання таких позначень, які б якнайбільше сприяли забезпеченню гендерної рівності. Питання доцільності вживання фемінітивів, зокрема на позначення професій

і видів діяльності, викликає жваві дискусії як в українському, так і у шведському суспільстві. Водночас вживання фемінітивів зумовлене не лише результатами дискусій із гендерних питань, а й об'єктивним розвитком мовної системи. Розгляду фемінітивної підсистеми сучасної шведської мови присвячено цю статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині в лінгвістиці відсутнє загальноприйняте визначення фемінітиву, як не є остаточно ustalеним і сам термін [1]. Слідом за А. Архангельською визначаємо фемінітив таким чином.

Фемінітиви – іменники на позначення осіб жіночої статі, які формують окрему номінативну підсистему мови, так званий жіночий лексикон [2, с. 13].

А. Архангельська пропонує детальний перелік типів лексичних одиниць, які формують номінативну систему фемінітивів. До неї належать, зокрема, гетеронімічні назви, власні імена жінок і відмаскулітні кореляти, антропоформули мовної ідентифікації жінки, «непаспортні» народні прізвищеві назви тощо [2, с. 14].

Серед різних складників фемінітивної підсистеми мови найбільш активну дискусію в суспільстві викликає доцільність вживання фемінітивів на позначення професій та видів діяльності загалом. Така проблематика є актуальною як для України, так і для Швеції (див. напр., 3; 4).

У шведській мові фемінітивні позначення професій почали активно з'являтися після Другої світової війни у зв'язку з активнішим долученням жінок до ринку праці [5]. Саме тоді поширюються такі фемінітиви, як *lärařinna, sjuksjötterska* і *servitris*. Але наприкінці ХХ століття у зв'язку з підвищенням активності жіночих рухів поширення фемінітивів починає стикатися зі спротивом, зокрема з боку фахівців із культивування мови.

Шведська дослідниця Маркелла Каллін, проаналізувавши тексти сучасної шведської преси, вказує на те, що в сучасній шведській мові найчастіше вживаються фемінітивні назви професій із суфіксом «-(er)ska». При цьому близько половини цих слів становлять складні слова з другою частиною «-skötterska». Поширеними є також фрази із прикметником *kvinnlig*, суфікс «-inna» та складні слова з другим компонентом «-kvinnna». При цьому суфікс «-(er)ska» позначає більш тривалий стан порівняно із суфіксом «-inna», слова з яким, як правило, означають більш тимчасовий стан: пор. *studentska* і *lärařinna* [5].

Маркелла Каллін звертає увагу на те, що нині дискусія щодо вживання фемінітивів є надзвичайно багатоголосою, і доходить висновку, що поширення того чи іншого фемінітиву зрештою залежить від мовців [5].

У цій статті ми спробуємо простежити вживання фемінітивів у сучасній шведській мові на основі кількісного аналізу корпусу шведськомовних текстів, які репрезентують Інтернет-комунікацію.

Метою статті є виявлення найчастотніших способів утворення фемінітивів у шведській мові на основі кількісного аналізу текстового корпусу, що репрезентує сучасну шведську мову.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети було використано корпус текстів шведської мови «Svensk Twitter 2017», розроблений Гетеборзьким університетом [6]. Обсяг корпусу становить 505 017 012 токенів, 49 022 194 речень. Корпус містить вибірку текстів шведськомовних користувачів соціальної мережі «Твіттер» за 2017 рік.

З корпусу методикою суцільної вибірки були вилучені найчастотніші фемінітиви. При цьому фіксувалася сукупна кількість вживань токенів, які репрезентують різні граматичні форми й варіанти написання одного слова. Загалом було вилучено 127 фемінітивів із частотністю вживання понад 2000. Крім того, були вилучені всі фемінітиви з частотою вживання в корпусі 20 і більше, утворені за допомогою суфіксів «-essa», «-inna», «-(er)ska», «-tris» та «-ös», а також фемінітиви, утворені шляхом словоскладання з компонентами «kvinna», «tjej», «mamma», «dotter», «flicka», «dam», «fru», «syster», «syrra», «mor». Загальний обсяг підкорпусу фемінітивів становив 371 одиницю, а загальна кількість їх уживань у корпусі «Svensk Twitter 2017» становила 1 452 249. Найчастотніші фемінітиви, вилучені з корпусу, наведені на рис. 1.

Як бачимо, найчастотнішими є загальне позначення жінки *kvinna* (281 373)¹, позначення дівчини *tjej* (110 900) та позначення родових відносин *mamma* (90 616). Звертає на себе увагу також висока частотність вживання жіночих імен *Anna* (58 697), *Sakine* (27 620), *Annie* (20 505). Загалом 94 із 127 фемінітивів із кількістю вживань у корпусі понад 2000 є саме жіночими іменами.

Численними у «Твіттер» є також фемінітиви-нікнейми, що є поєднанням імені та прізвища, наприклад *RebeccaWUvell* (47 047), *lovisabarkman* (46 140), *annieloof* (36 572). Оскільки за межами Інтернет-простору їм відповідають словосполучення (ім'я та прізвище), а дослідження нікнеймів виходить за межі предмета розгляду в цій статті, такі фемінітиви не були включені до підкорпусу.

Крім імен, до найчастотніших фемінітивів належать гетеронімичні назви на позначення жінки: *kvinna* (281 373), *tjej* (110 900), *flicka* (38 901), *dam* (33 088), *tant* (12 209), *hora* (10 288), *girl* (7885), *brud* (6745), *gumma* (5249), *bitch* (5044), *fröken* (4893). Деякі з цих позначень є розмовними (*tjej*, *girl*, *brud*), деякі мають негативні конотації (*hora*, *bitch*).

Поширеними є також позначення родинних відносин: *mamma* (90 616), *dotter* (40 245), *fru* (30 592), *syster* (15 201), *syrra* (13 347), *mor* (13 175), *mormor* (11 460), *farmor* (6687), *lillasyster* (6066), *morsa* (5676), *fruga* (4399). Як бачимо, найчастотнішими є позначення найближчих родинних відносин.

Більшість фемінітивів шведської мови, які позначають особу жіночої статі, що належить до національної чи етнічної групи, збігаються

з назвами відповідної мови, а також прикметником в означеній формі однини та формі множини. Наприклад, слово *svenska* має значення «шведка», «шведська мова», «шведська», «шведські». У зв'язку з цим за допомогою запропонованого методу неможливо встановити точну частотність вживання фемінітивів, що належать до цієї групи. Однак не викликає сумнівів, що такі позначення, як *svenska*, *norska*, *danska* у значенні «жінка певної національності» є доволі частотними.

Окремої уваги з погляду розвитку фемінітивної підсистеми шведської мови заслуговує використання словотвірних засобів для творення фемінітивних позначень – словотвірних фемінітивів. Під поняттям «словотвірний фемінітив» ми розуміємо позначення осіб жіночої статі, утворені за допомогою словотвірних засобів мови. Шведська мова в цьому відношенні вирізняється широкими можливостями: для утворення фемінітивів використовується як низка суфіксів, так і словоскладання.

На рис. 2 наведено кількість фемінітивів, утворених шляхом словоскладання й суфіксальної деривації, з частотою вживання в корпусі «Svensk Twitter 2017» 20 і більше разів.

Загалом із 238 фемінітивів, утворених шляхом словоскладання й суфіксальної деривації, лише 64 (26,9%) утворені за допомогою суфіксів. Решта 174 (73,1%) утворені шляхом словоскладання. При цьому найбільша кількість складних слів утворена з компонентами «kvinna», «tjej», «flicka», «dam» та «mor». Найбільша кількість фемінітивів – суфіксальних дериватів – утворена за допомогою суфіксів «-(er)ska», «-inna» та «-essa».

Схожі результати отримуємо під час підрахунку сукупної кількості вживань фемінітивів, утворених шляхом словоскладання й суфіксальної деривації (див. рис. 3).

Частотність вживання складних слів становить 59,4%, а частотність вживання фемінітивів, утворених шляхом суфіксальної деривації – 40,6%. Найшироковживанішими є складні слова з компонентами «mor», «flicka», «tjej», «kvinna» та «syster».

Зокрема, найчастотнішими фемінітивами, утвореними шляхом словоскладання з останнім компонентом «-mor», є *mormor* (11460), *farmor* (6687), *svärmor* (2424), *gudmor* (240), *gammelmormor* (183), *husmor* (123), *gammelfarmor* (112). Більшість із них є позначеннями родинних відносин.

Широковживаними є також фемінітиви, утворені шляхом словоскладання з останнім компонентом «-flicka»: *kaffeflicka* (2369), *småflicka* (775), *tonårsflicka* (560), *rosettflicka* (498), *skolflicka* (485), *elefantflicka* (362), *kattflicka* (242), *vattenflicka*

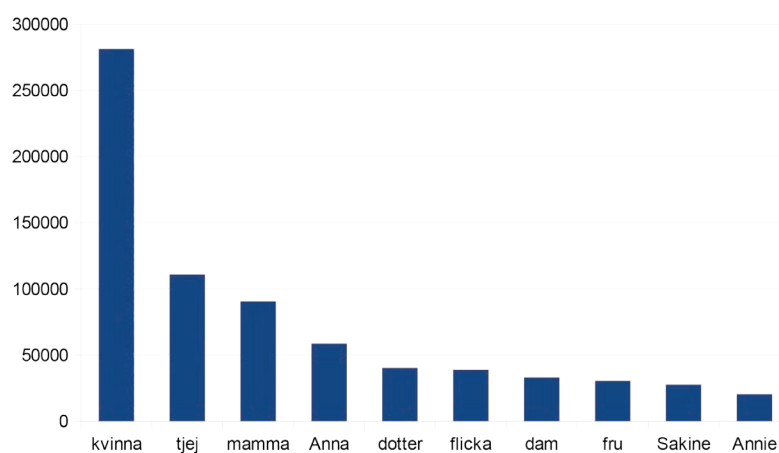

Рис. 1. Найчастотніші фемінітиви в корпусі Svensk Twitter 2017

¹ Тут і далі в дужках подано частотність вживання фемінітивів у корпусі «Svensk Twitter 2017».

(197), *barnflicka* (187). З першим компонентом складного слова «flick-» утворені фемінітиви *flickvän* (10928), *exflickvän* (412), *flickebarn* (212).

З другим компонентом «-tjej» найчастотнішими є складні слова: *tonårstjej* (1245), *småtjej* (651), *hästtjej* (498), *Östermalmstjej* (425), *heterotjej* (378), *hockeytjej* (371), *lilltjej* (264), *singeltjej* (177), *makertjej* (160), *högstadietjej* (141), *fofbollstjej* (112), *invandrantjej* (104). З першим компонентом «-tjej-» утворене зокрема складне слово *tjejkompis* (2522).

Найчастотнішими фемінітивами, утвореними шляхом словоскладання з останнім компонентом «-kvinna», є *arbogakvinna* (4181), *Centerkvinna* (936), *kraftkvinna* (697), *S-kvinna* (444), *invandrarkvinna* (408), *SD-kvinna* (385), *arbetarkvinna* (278), *vänsterkvinna* (260), *idrottskvinna* (216), *Moderatkvinna* (206), *flyktingkvinna* (199), *juristkvinna* (178), *födelsedagskvinna* (173), *transkvinna* (144), *affärskvinna* (110), *kulturkvinna* (106), *superkvinna* (101).

З другим компонентом «-syster» утворені складні слова *lillasyster* (6066), *storasyster* (957), *medsyster* (377), *Pekingsyster* (118), *Malmösystem* (115).

Найпоширенішими фемінітивами, утвореними шляхом словоскладання за допомогою компонентів «-mamma», «-dotter», «-dam», «-fru» та «-syrra», є *hemmafru* (658), *systerdotter* (626), *exfru* (502), *jungfru* (487), *vd-dam* (424), *tonårsdotter* (360), *brorsdotter* (314), *damspelare* (288), *sjuksyrra* (264), *guddotter* (245), *småbarnsmamma* (230), *trebarnsmamma* (217), *fofbolldam* (197), *Hollywoodfru* (180), *lillsyrra* (168), *dagmamma* (125), *barnfru* (122), *presidentfru* (118), *tvåbarnsmamma* (116), *damjunior* (105), *svärdotter* (103).

Слід зазначити, що частотність лексичних одиниць, утворених за допомогою словоскладання, є, як правило, значно нижчою порівняно з частотністю лексичних одиниць, з яких утворене відповідне складне слово. Водночас словоскладання надзвичайно розширює можливості творення нових фемінітивів. Не всі з них включаються до словників, багато лишаються оказіоналізмами або ж широко вживаються лише протягом короткого часового проміжку (напр., одне з найчастотніших у сформованому підкорпусі *arbogakvinna*).

Найчастотнішими суфіксами, які слугують для утворення фемінітивів, є «-(er)ska», «-inna» та «-essa». На рис. 4 наведено

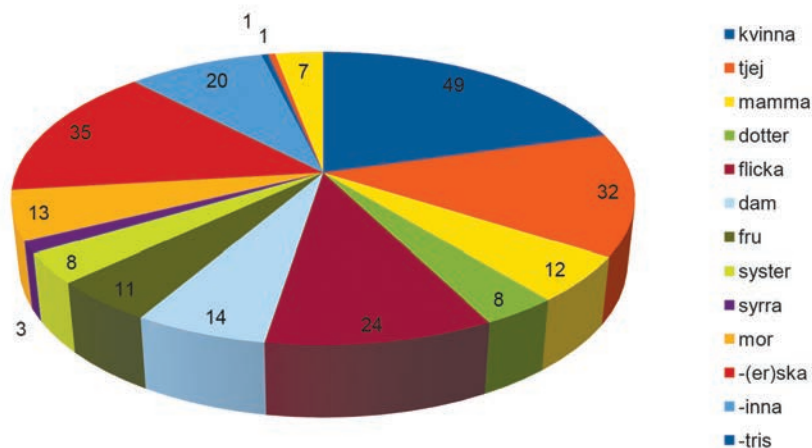

Рис. 2. Кількість фемінітивів, утворених шляхом словоскладання й суфіксальної деривації, у корпусі «Svensk Twitter 2017»

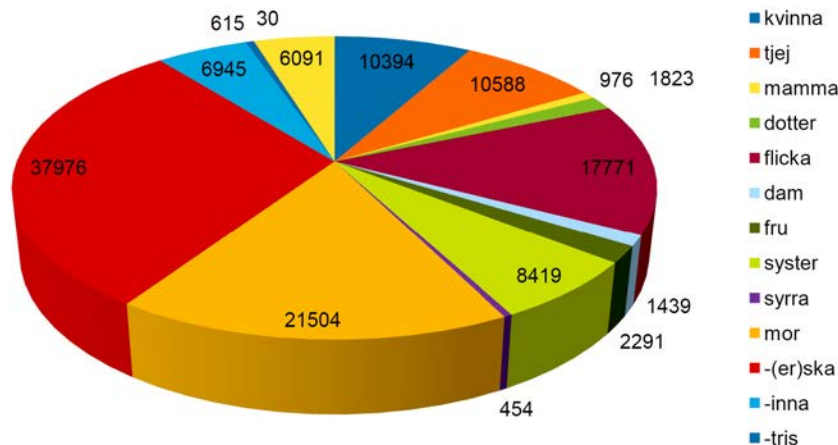

Рис. 3. Частотність вживання фемінітивів, утворених шляхом словоскладання й суфіксальної деривації, у корпусі «Svensk Twitter 2017»

найчастотніші фемінітиви в корпусі «Svensk Twitter 2017», утворені за допомогою суфіксальної деривації. При цьому звертає на себе увагу те, що суфіксальний спосіб утворення фемінітивів поєднується зі словоскладанням у словах *sjuksköterska*, *barnmorska*, *undersköterska*, *kronprinsessa*.

Фемінітиви з компонентом «-sköterska» у шведській мові є численною й досить широковживаною лексичною групою. Зокрема, нам вдалося виявити такі лексичні одиниці з частотою вживання 20 і більше в корпусі «Svensk Twitter 2017»: *sjuksköterska* (11903), *undersköterska* (5819), *sköterska* (1395), *specialistsjuksköterska* (494), *skolsköterska* (306), *distriktssköterska* (252), *ambulansjuksköterska* (116), *röntgensjuksköterska* (113), *psykiatrisköterska* (95), *psykiatrisjuksköterska* (84), *företagssköterska* (65), *akutsjuksköterska* (50), *tandsköterska* (42), *barnsjuksköterska* (39), *kontaktjuksköterska* (22).

Іншими фемінітивами, утвореними за допомогою суфікса «-(er)ska», є: *barnmorska* (8545), *kassörska* (2602), *sångerska* (1194), *skådespelerska* (1041), *städerska* (592), *svägerska* (559), *operasångerska* (242), *kaninkokerska* (224), *anti-abort-barnmorska* (196), *feederska* (156), *bloggerska* (101), *makhaverska* (89), *sömmerska* (88), *föderska* (86), *ledarska* (61), *frisörska* (53), *körsångerska* (53), *Spanjorska* (52), *synderska* (43); *bluessångerska* (35), *fabriksarbeterska* (35), *hushållerska* (35), *gråterska* (32), *uppviglerska* (30), *jazzsångerska* (30), *majorska* (28), *sierska* (27), *inspektorska* (26), *kokerska* (24), *morska* (24), *lögnerska* (24), *hycklerska* (23), *vapendragerska* (23), *hårfrisörska* (21), *förstföderska* (21), *tiggerska* (20).

За допомогою суфікса «-inna» утворені фемінітиви *gudinna* (1622), *väninna* (1596), *hjältinna* (624), *solgudinna* (535), *författarinna* (487), *älskarinna* (391), *flygvärdinna* (322), *värdinna* (220), *frihetsgudinna* (218), *mästarinna* (209), *grevinna* (194), *lärarinna* (177), *kejsarinna* (94), *hertiginna* (69), *tjänarinna* (47), *konstnärinna* (43), *grundarinna* (33), *lejoninna* (23), *diktarinna* (21), *markisinna* (20). Фемінітиви із суфіксом «-inna» мають здебільшого вищий статус порівняно з фемінітивами, утвореними за допомогою суфікса «-(er)ska».

За допомогою суфікса «-essa» утворені фемінітиви *prinsessa* (3773), *kronprinsessa* (2188), *vinylprinsessa* (32), *isprinsessa* (26), *baronessa* (25), *disneyprinsessa* (24), *krigarprinsessa* (23).

У корпусі «Svensk Twitter 2017» було виявлено лише по одному фемінітиву із суфіксами «-tris» та «-ös» із частотою вживання 20 і більше разів: *servitris* (615) і *dansös* (30).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отримані кількісні дані свідчать про те, що система шведської мови характеризується широкими можливостями для творення нових фемінітивів. При цьому переважним способом є словоскладання, а суфіксальна деривація є менш частотною. Під час словоскладання для позначення осіб жіночої статі використовуються найчастотніші фемінітиви здебільшого як другий компонент складного слова. Продуктивними суфіксами, за допомогою яких утворюються фемінітиви, є «-(er)ska», «-inna» та «-essa». Спостерігається також поєднання суфіксальної деривації зі словоскладанням.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в порівняльному розгляді фемінітивів у шведській та українській

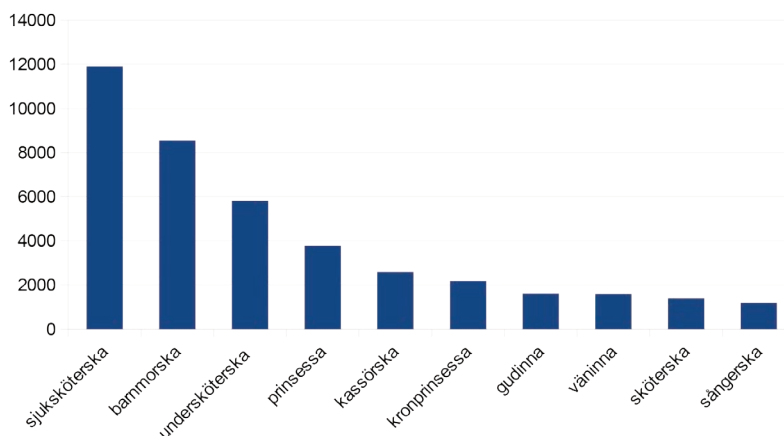

Рис. 4. Найчастотніші фемінітиви в корпусі «Svensk Twitter 2017», утворені за допомогою суфіксальної деривації

мовах, а також їхнього функціонування у шведському й українському соціумах. Цікавим може бути також зіставлення в діахронії частотності вживання фемінітивів із відповідними їм маскулінними позначеннями.

Література:

1. Чуєшкова О. Становлення терміносистеми гендерної лінгвістики / Оксана Чуєшкова // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2016. № 842. С. 161–164. URL : <http://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-842-2016/stanovlennya-terminosystemy-gendernoyi-lingvistyky> (дата звернення 10.02.2021)
2. Архангельська А. Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику / А. Архангельська. К : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 444 с.
3. Byggherre, brandman, ingenjörskahttps://ingenjorsjobb.se/karriartips/byggherre-brandman-ingenjorska-ar-det-verkligen-modernt URL : <https://ingenjorsjobb.se/karriartips/byggherre-brandman-ingenjorska-ar-det-verkligen-modernt> (дата звернення 10.02.2021)
4. Dags för könsneutrala titlar? URL : <https://www.arbetsvarlden.se/ar-det-dags-for-konsneutrala-titlar/> (дата звернення 10.02.2021)
5. Callin M. Titlar ur tiden / Markella Callin // Språktidningen 7/2017 URL : <https://spraktidningen.se/artiklar/2017/09/titlar-ur-tiden> (дата звернення 10.02.2021)
6. Svensk Twitter 2017. URL : <https://spraakbanken.gu.se/resurser/twitter-2017> (дата звернення 10.02.2021)

Stasiuk O., Pisotska D. Derivative and compound feminine words in the Swedish language

Summary. The article presents the results of a quantitative study of feminine words in contemporary Swedish language. The feminine words were extracted from the corpus of the Swedish language that was developed by the University of Gothenburg based on the Twitter posts of selected users from Sweden. The subcorpus of 371 feminine words including compound words and suffixal derivatives was created. The quantitative analysis of the subcorpus of feminine words was carried out. It was established that the most frequent elements of the nominative subsystem of the Swedish language denoting female persons are heteronymous words, such as *kvinna*, *tjej*, *flicka*, *dam*, *tant*; words denoting family relationships, such as *mamma*, *dotter*, *fru*, *syster*, *mor*; as well as the most widely spread female first names. Besides feminine words which come from the Old Scandinavian

and loans, the Swedish language uses its own ways to create words denoting female persons with help of composition and suffixal derivation. Composition is more frequent compared to derivation concerning the number of different feminine words and the total frequency of their use. By composition the most widely spread feminine words are used as the first or the second part of the compound word. In this way new feminine words are created. The most frequently used components of the compound words are «-kvinna», «-tjej», «-flicka» and «-mor». Feminine nicknames that consist of female first names and surnames are used in «Twitter»: *RebeccaWUvell*, *lovisabarkman*, *annielooft*. Such nicknames can be considered as feminine words created

by composition. Suffixal derivation is used less frequently compared to composition. Widely used are suffixes «-(er) ska», «-inna» and «-essa». The suffixes «-tris» and «-ös» are almost not used at all. While in Ukrainian we observe more frequent use of feminine words denoting different occupations, in the contemporary Swedish language such use of feminine words is limited. For most occupations the feminine words are not used at all. At the same time the wide possibilities offered by the composition lead to constant creation of new occasional feminine words.

Key words: composition, feminine derivate, feminine word, suffixal derivation.